

**การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ:
กรณีศึกษาการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ**

**The Community Participation in Watershed Management:
A Case Study of Huay Thap Than Watershed Management,
Si Sa Ket Province¹**

ชนะบุรณี อินทรพันธุ์²

Chanaboon Intharaphan

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ และนำข้อค้นพบจัดทำเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาแนวทางการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน รวมไปถึงการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาค้นคว้านี้เป็นการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเลือกพื้นที่ 3 ตำบลในลุ่มน้ำห้วยทับทันเฉพาะในเขตจังหวัดศรีสะเกษเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งในการศึกษาเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มคือ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนในพื้นที่ และใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยใช้การวิเคราะห์ตามเนื้อหา สำหรับการศึกษเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวบ้านทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ตำบล จำนวน 394 ราย ใช้การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยใช้สถิติในการประมวลผลข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าร้อยละ

¹ บทความนี้ดัดแปลงมาจากวิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ: กรณีศึกษาลุ่มน้ำห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ"

² อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
85 ถ.สถลมารค ต.เมืองศรีโค อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี 3419

ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ประกอบด้วยหน่วยงานและองค์กรที่หลากหลาย แต่ไม่มีหน่วยงานเจ้าภาพในการบริหารจัดการ การดำเนินงานจึงขาดความเป็นเอกภาพ ไม่สามารถบูรณาการภารกิจต่าง ๆ ให้เป็นไปในลักษณะแผนงานรวมได้ 2) ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำมีค่าเฉลี่ยที่ร้อยละ 41.03 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละกระบวนการพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินงานมากที่สุด ร้อยละ 65.33 และที่ต่ำที่สุดคือการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน ร้อยละ 23.65 สำหรับการศึกษาระดับคุณภาพด้านลักษณะการมีส่วนร่วมของแต่ละชุมชนพบว่าสอดคล้องกับการศึกษาเชิงปริมาณ เนื่องจากแต่ละชุมชนยังไม่มีโอกาสได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างเต็มที่ 3) ในการศึกษาผลสำเร็จของการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน พบว่า ยังไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากการพิจารณาตัวชี้วัดทั้ง 9 ด้าน พบว่ามีเพียง 4 ด้านที่ประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอต่อการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันคือ ควรปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการใหม่โดยจัดเป็นรูปแบบของ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยทับทัน” โดยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการที่มีที่มาจากทุกภาคส่วน เพื่อให้สามารถบริหารงานพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำได้อย่างบูรณาการ อีกทั้งควรดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทันให้เป็นศูนย์กลาง ของเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำเพื่อเป็นกลไกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น

Abstract

The objectives of the study were to study the community participation in Huay Thap Than watershed management and to make policies suggestions about watershed management. This research is based on qualitative research and is supported by quantitative research. Researcher selecting three Subdistricts in Huay Thap Than Watershed in Si Saket Province as the case study. The data collection was the

in-depth interview of three target group; that is, the heads of the government agencies related, executive leaders of local administration organization and the leader in the community. In the quantitative study of the participatory level, the questionnaires were used to collect the data from the subjects of 394 local people from three subdistricts in Huay Thap Than area.

The findings from the study indicate: (a) the structure of the administration in watershed management consisted of varied sectors and organizations; however, there was no particular sector directly responsible for the administration and management. As a result, it lacked the unity and integration in implementing the project as a whole; (b) The participatory level of watershed management was 41.03 % in average which was found to be moderate. However, if considering the participatory level in each process, it is found that the highest was 65.33% of the implementation, and lowest was 23.55% of the community study; and (c) the successful study of the watershed management Huay Thap Than area in Si Sa Ket Province was not successful. Considering the key index of nine aspects, it is found that only four aspects were successful.

The implementation of the watershed management should be improved by employing the model of “Huay Thap Than Watershed Development Program” and formulating the organization as the committee of the project management in all sectors for the fully-integrated watershed management with in Huay Thap Than area. In addition, the network or the local community should be strengthened to develop Huay Thap Than area as the center of the community and raise the higher participatory level among the local people in the area.

บทนำ

ในช่วงเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา การกำหนดนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ภายใต้อำนาจหน้าที่และบทบาทของภาครัฐเป็นหลัก โดยแทบจะไม่เห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้อยู่ในพื้นที่ที่ประสบปัญหาและสภาพความเป็นไปของทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นได้ดีกว่าภาครัฐ ถึงแม้ในระยะหลังชุมชนท้องถิ่นอาจถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมอยู่บ้าง แต่ก็อยู่เพียงในระดับของการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเท่านั้น มากกว่าที่จะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นด้วยตนเอง จากปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นไปอย่างผิดพลาดซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสภาพของทรัพยากรถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงไปมาก

โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นในอดีตจะพบว่าหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ เช่น กรมป่าไม้ กรมชลประทาน เป็นต้น ได้เข้าไปดำเนินการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำต่าง ๆ แทบทั้งสิ้น โดยประชาชนซึ่งอาศัยในลุ่มน้ำไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล บำรุงรักษาหรือจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำที่ชุมชนของตัวเองอยู่ ทำให้ในการดำเนินงานเพื่อจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำบางแห่งล้มเหลว โดยจากการศึกษาของ สหทยา วิเศษ และ นิคม บุญเสริม (2547: 28-36) ซึ่งได้ทำการศึกษาพัฒนาการของการจัดการลุ่มน้ำอิง ในพื้นที่จังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำอิงเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์มีความเสื่อมโทรมลง บางแห่งอยู่ในขั้นวิกฤต ปัญหาที่สำคัญคือ การตื่นเขินของแม่น้ำลำธาร การบุกรุกที่ดินทำกินเข้าไปในเขตป่าและพื้นที่ชุ่มน้ำ ปัญหาน้ำเน่าเสียซึ่งเกิดจากการทิ้งขยะและปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำลำธาร และปัญหาการลดลงและสูญพันธุ์ของสัตว์ป่า สัตว์น้ำและพื้นที่ป่า ทั้งนี้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาของภาครัฐหลายโครงการ ขาดยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐจัดทำโครงการโดยขาดความรู้ความเข้าใจถึงสภาพความเป็นไปและปัญหาด้านทรัพยากรภายในลุ่มน้ำอย่างเพียงพอ ทำให้โครงการที่เกิดขึ้นเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศตามธรรมชาติที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การขุดลอกกว้านพะเยาเพื่อกักเก็บน้ำ แต่ผลกระทบคือทำให้เกิดการทำลายแหล่งแพร่ขยายพันธุ์ของปลาและสัตว์น้ำ เป็นต้น

แนวนโยบายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของภาครัฐเริ่มมีทิศทางที่ชัดเจนขึ้นตามลำดับ หลังจากมีการจัดตั้งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิรูประบบราชการในช่วงปี พ.ศ. 2545 โดยมีการผนวกเอาภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ มาไว้อยู่ภายใต้การบริหารจัดการของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักปรัชญาที่เป็นภารกิจร่วมกับสังคมว่า “เป็นองค์กรหลักในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู และการบริหารจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดความยั่งยืน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน” โดยนำหลัก Area-Function-Participation (AFP) มาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการบูรณาการและตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับหน่วยพื้นที่ของการบริหารจัดการแนวใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงจากที่ในอดีตเคยยึดเอาขอบเขตการปกครอง เช่น ขอบเขตของอำเภอหรือจังหวัด มาเป็นการยึดเอาระบบ“พื้นที่ลุ่มน้ำ” เป็นหน่วยพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ในการบูรณาการ หรือที่เรียกว่า Integrated Watershed Approach โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรลุ่มน้ำอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการยอมรับของชุมชนและภาคีท้องถิ่น ดังนั้นในการวางแผนการจัดการลุ่มน้ำสมัยใหม่จึงจำเป็น ต้องมีการปรับตัวการทำงานในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เท่าทันต่อการดำเนินยุทธศาสตร์ของรัฐเพื่อให้เกิดความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสอดคล้องกับบริบทของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอีกด้วย

เมื่อผนวกกับการยอมรับ “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน อันได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 66 และ 67 จึงทำให้แนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ” เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง จากแนวคิดและการดำเนินการที่ยกมาข้างต้นทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นว่านโยบายรัฐที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรในระดับลุ่มน้ำที่ต้องการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ รัฐจึงได้ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่ม การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำขึ้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า หากกลุ่มเหล่านี้มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำได้เอง ก็จะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนที่แท้จริง เพราะเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยืนอยู่บนฐานทรัพยากรของตนเองและชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษากลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า การจัดการกลุ่มน้ำห้วยทับทันในปัจจุบันยังขาดความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ เนื่องจากมีหน่วยงานและองค์กรซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการและพัฒนา กลุ่มน้ำเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่าหน่วยงานหรือองค์กรใดเป็นเจ้าของรับผิดชอบ การดำเนินงานในภาพรวม ซึ่งสภาพปัญหาดังกล่าวอาจจะส่งผลให้การดำเนินงานเพื่อจัดการ และพัฒนากลุ่มน้ำห้วยทับทันไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดการกลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการกลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อศึกษาถึงผลสำเร็จของการดำเนินการจัดการกลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการกลุ่มน้ำที่เหมาะสม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านพื้นที่ จะทำการศึกษาเฉพาะในเขตกลุ่มน้ำห้วยทับทัน ซึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษาในพื้นที่ตำบลกู่ อำเภอบางแก้ว, ตำบลห้วยทับทัน อำเภอยะนิง, และตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ เป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นตำบลที่มีภูมิประเทศติดกับลำห้วยทับทัน และมีสภาพปัญหาที่โดดเด่นแตกต่างกันไป
2. ด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา จะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกลุ่มน้ำ เจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ตำบล

3. ด้านเวลา การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษาเป็นเวลา 5 เดือน คือในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2550 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำ การจัดการลุ่มน้ำ หมายถึง การวางแผน วิเคราะห์ ดำเนินงาน และการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนและสามารถใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน รวมทั้งยังครอบคลุมถึงการดำเนินงานใด ๆ ก็ตาม เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในหน่วยพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันทางระบบนิเวศหรือที่เรียกว่า “ระบบพื้นที่ลุ่มน้ำ” นั้นเอง (ชาญชัย งามเจริญ, 2548: 17)

ส่วนหลักการเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำสมัยใหม่นั้น กิตติชัย รัตนะ (2549: 162) ได้เสนอไว้ว่า หลักการจัดการลุ่มน้ำที่ดีต้องเป็นการจัดการแบบองค์รวม ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1) เป็นการจัดการทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วยทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการฐานทรัพยากรถือเป็นการจัดการเชิงพื้นที่ ไม่แยกส่วนทรัพยากรแต่ละประเภทออกจากกัน เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2) เป็นการจัดการโดยประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ นิเวศวิทยาและความรู้ทางสังคม โดยการผสมผสานความรู้เหล่านี้ต้องมีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ดังนั้นเมื่อต้องการความรู้เชิงสหวิทยาการในการจัดการลุ่มน้ำ จึงต้องใช้นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ จำแนกและวางแผนจัดการตามความต้องการของสาขาวิชา

3) กระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำ ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการด้วยองค์กรชุมชน มากกว่าที่จะให้หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการเอง การกระจายอำนาจการบริหารจัดการต้องอาศัยการสนับสนุนเชิงนโยบายที่ชัดเจนและมีแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

4) เป็นการจัดทำที่คำนึงถึงความสมดุลของการพัฒนาทั้งในมิติของการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและภาคประชาสังคม รวมทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานในการพัฒนาประเทศและสร้างความสมดุลของระบบนิเวศทางธรรมชาติ ดังนั้นในแต่ละลุ่มน้ำจึงต้องมีภาวะวิเคราะห์และกำหนดเป้าหมายของการมีรักษาป่าไม้ให้ได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่

5) การจัดการลุ่มน้ำแบบองค์รวม ต้องให้ความสำคัญกับการติดตามตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศอย่างต่อเนื่อง (ecological monitoring) ซึ่งเป็นการกำหนดดัชนีการตรวจวัดคุณภาพของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปจากสถานะสมดุลธรรมชาติมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของระบบนิเวศอันเนื่องมาจากการพัฒนาโครงการหรือเกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติ

6) งานการจัดการลุ่มน้ำ เป็นการดำเนินงานที่อยู่ในกรอบของเวลา ซึ่งอาจแบ่งระยะเวลาในการดำเนินงานออกเป็นระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมในการแก้ไขปัญหา/บริหารจัดการ และยังขึ้นอยู่กับการสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาในลุ่มน้ำส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3-5 ปี หรือมากกว่า นักจัดการลุ่มน้ำจึงไม่ควรเร่งรีบดำเนินงานหากไม่สามารถทำให้การดำเนินงานนั้นบรรลุผลสำเร็จได้

7) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและภาคีต่าง ๆ นับว่าเป็นประเด็นสำคัญของการจัดการลุ่มน้ำแบบองค์รวม การจัดการลุ่มน้ำแบบเดิมไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการยอมรับในแนวทางการจัดการจากคนในชุมชนท้องถิ่น เรื่องนี้อาจมาจากวัฒนธรรมการทำงานของภาครัฐที่มักบริหารจัดการแบบสั่งการจากบนสู่ล่าง (top-down) ให้อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการและตัดสินใจโดยผู้บริหารระดับสูงของหน่วยงานแต่เพียงผู้เดียว ชาวบ้านเป็นเพียงแต่ผู้รับรู้ผลของการพัฒนาเพียงเท่านั้น พวกเขามีบทบาทในการวางแผนและตัดสินใจในแนวทางต่าง ๆ น้อยมากหรือแทบไม่มีเลย จึงเป็นการยากที่จะทำให้แนวทางการดำเนินงานต่างๆ ของรัฐได้รับการยอมรับจากชุมชน ดังนั้นการจัดการลุ่มน้ำแบบองค์รวมต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุด เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียในลุ่มน้ำเข้ามามีบทบาทในการวางแผน/จัดการชุมชนของตนเอง โดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การเปิดพื้นที่ทางสังคมโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดผลกระทบและเห็นคุณค่าของการจัดการทรัพยากรที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ของชุมชน นอกจากนี้ยังใช้การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ อีก

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

United Nation (1981: 5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการและมีอิทธิพลในกิจกรรมและกระบวนการพัฒนาทั้งยังได้รับผลแห่งการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันด้วย ทั้งนี้การมีส่วนร่วมสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ โดยครอบคลุมไปถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การให้คำปรึกษา การสร้างกลไกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม (Rietbergen-McCracken and Narayan, 1998: 4)

สำหรับในส่วนของกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น โดยทั่วไปแล้วควรประกอบด้วย 5 กระบวนการ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 143)

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงานและทรัพยากรที่ต้องใช้ ซึ่งในกระบวนการนี้ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องให้ชุมชนได้ตัดสินใจในการกำหนดแผนงานด้วยตนเอง

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยสนับสนุนด้านวัสดุ-อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุน หรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากกิจกรรมที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม ทั้งผลประโยชน์ด้านวัตถุ ด้านสังคมและส่วนบุคคล โดยต้องจัดสรรผลประโยชน์ให้เท่าเทียมกันและเป็นธรรม

5) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

3. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536: 37) กล่าวถึงชุมชนในความหมายว่า การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิต โดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันและใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตร่วมกัน จึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ

นอกจากนี้ในส่วนของ มูลนิธิศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน (2540 อ้างถึงใน ชมนาด ตันติเสรี, 2546: 18) ได้อธิบายความหมายขององค์กรชุมชนหรือองค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่ง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน องค์กรชุมชนสามารถแบ่งเป็นหลายประเภทตามขอบเขตการจัดตั้ง เช่น ขอบเขตของปัญหา ขอบเขตของพื้นที่ ขอบเขตด้านวัตถุประสงค์ รูปแบบการรวมตัวขององค์กรมีทั้งแบบไม่เป็นทางการจนถึงแบบเป็นทางการ สำหรับประเทศไทยมีองค์กรชุมชนหลากหลายประเภท ได้แก่ องค์กรที่แก้ไขปัญหาหนึ่ง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะองค์กรที่แก้ไขปัญหาหลากหลายในชุมชน เครือข่ายการแก้ปัญหาได้ปัญหาหนึ่ง ซึ่งสมาชิกมักมาจากหลายชุมชน ตำบล อำเภอ องค์กร ชุมชนเพื่อต่อรองด้านเศรษฐกิจ องค์กรชุมชนเพื่อต่อรองด้านสังคม การเมือง เป็นต้น

องค์กรชุมชนจะดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และแสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางก็ต่อเมื่อจัดตั้งขึ้นบนฐานของรูปแบบที่เหมาะสมบนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเองและต้องดำเนินการโดยสมาชิกเอง โดยมีหลักการพิจารณา 3 ประการ คือ

- (1) สมาชิกต้องสามารถที่จะเข้าร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาของพวกเขา
- (2) สมาชิกต้องสามารถเข้าร่วมอย่างเต็มที่ในการพยายามดำเนินการพัฒนา
- (3) สมาชิกต้องสามารถที่จะแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างยุติธรรม

องค์ประกอบขององค์กรชุมชน พิจารณาจากลักษณะขององค์กรและสมาชิกในองค์กร บังชี้องค์ประกอบขององค์กรชุมชนที่สำคัญ 7 ประการ (สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ, 2540: 1-9)

1. มีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง มีทัศนะต่อโลกต่อสังคมและต่อชุมชนร่วมกัน อุดมการณ์ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยวทิศทางารวมกลุ่มเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามารถกำหนดเป้าหมายระยะยาว หรือวิสัยทัศน์ อีกทั้งยังทำให้องค์กรชุมชนนั้นมีการรวมตัวได้ตั้งขึ้น

2. การมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกันและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

4. คน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์กรชุมชน มีส่วนเกี่ยวข้องดังนี้

1) ผู้นำ ถือเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กรชาวบ้าน หากผู้นำได้รับการยอมรับ มีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดี มีความสามารถ และคิดถึงส่วนรวมจริง ๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรชาวบ้านให้ประสบความสำเร็จและสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านได้

2) สมาชิก การที่สมาชิกมาร่วมมือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล ตลอดจนมีสิทธิ์ที่จะได้รับผลประโยชน์จากองค์กร นับเป็นบทบาทหน้าที่และสิทธิในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้าน

3) ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่เข้าร่วมอยู่ในองค์กร แต่ก็มีผลต่อการดำรงอยู่ในความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เพราะเป็นกลุ่มคนที่เฝ้าดูติดตาม วิพากษ์วิจารณ์ และพร้อมที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กร

5. การบริหารจัดการ ถือเป็นเรื่องซึ่งขาดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน โดยเฉพาะทุกกิจกรรมมีเรื่องเงิน คน เข้าไปเกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้คือ

1) การตัดสินใจร่วม นับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการรวมตัวกันเป็นองค์กรชาวบ้าน เพราะถ้าหากสมาชิกไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยความเป็นเจ้าขององค์กรก็ย่อมไม่มีความอยู่รอด องค์กรก็จะขาดความตระหนักและช่วยกันประคับประคอง

2) โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ สำหรับองค์กรที่มีเนื้อหางานชัดเจน ควรมีตำแหน่งที่มีเนื้อหาหน้าที่ปฏิบัติจริง

3) สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกันสำหรับการประชุม การจัดกิจกรรม การเก็บวัสดุอุปกรณ์และใช้ประโยชน์อื่น ๆ สำหรับชุมชน

4) การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกองค์กรชาวบ้าน ซึ่งมีหลายรูปแบบ เป็นต้นว่า การจัดประชุมชี้แจงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกัน แจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านหอกระจายข่าว การประชุมแกนนำองค์กรและกระจายข้อมูลต่อในกลุ่มย่อย การใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างผู้นำและสมาชิกในการส่งต่อและรับข้อมูลข่าวสารความรู้ระหว่างกัน

5) การควบคุมตรวจสอบ เมื่อมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันแล้ว ต้องมีการควบคุมตรวจสอบกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการรับรู้อย่างโปร่งใส การควบคุมตรวจสอบกัน

และกันอยู่เสมอจะช่วยให้องค์กรหรือชาวบ้านไม่มีปัญหา หรือป้องกันปัญหาได้หรือ แก้ไขปัญหาได้แต่เนิ่น ๆ

6. กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝนและปฏิบัติจริงที่อยู่ที่กิจกรรมการพัฒนาโดยทั่วไป กิจกรรมต่าง ๆ อาจแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กิจกรรมด้านการเกษตร กิจกรรมด้านการเมือง และกิจกรรม ด้านสิ่งแวดล้อม กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและ สมาชิกชาวบ้านให้ทำงานร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่ต้องการความต่อเนื่องเพื่อแก้ไขปัญหาหรือช่วย เสริมสร้างชีวิตชาวบ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

7. งบประมาณ เพื่อสามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดี จำเป็นจะต้องมีการระดมทุน ทั้งภายในและภายนอกเพื่อทำกิจกรรมได้

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Lobo and Kochendorfer-Lucius (1995: 1-5) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “The Rain Decided to Help: Participatory Watershed Management in the State of Maharashtra, India” การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ ในรัฐ Maharashtra ประเทศอินเดีย โดยพื้นที่ศึกษาคือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำ (Watershed Development Program) ในหมู่บ้าน Pimpagaon Wagha ในตำบล Ahmednager สำหรับข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้คือ

(1) ชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมจัดการลุ่มน้ำเมื่อพวกเขาเริ่มจริงจังในการดำรงชีพที่เพียงพอแล้ว

(2) หน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนต้องยกระดับความเป็นอยู่และรายได้ของชาวบ้าน ให้ดีเสียก่อน เพราะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ

(3) การปฏิบัติงานตามโครงการพัฒนาลุ่มน้ำจะสำเร็จได้โดยต้องทำให้ชาวบ้านยอมรับ ในบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำของหมู่บ้านว่าเป็นองค์กรที่เป็นผู้บริหารโครงการ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้

(4) ต้องกระจายผลประโยชน์จากโครงการให้เหมาะสมกระจายไปสู่ทุกส่วนและต้อง มีการเสริมสร้างความรู้สึก “ความเป็นเจ้าของ” โครงการให้แก่มุขีบทบาททุกส่วนโดยเฉพาะชาวบ้าน

(5) พยายามดึงหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ เข้ามาเป็นภาคีร่วมในการ ดำเนินการจัดการลุ่มน้ำ

กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และวุฒิสรา ตันไชย (2544: 83) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำป่าสัก” ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการทำงานที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำป่าสักนั้น จำเป็นต้องดำเนินการตามแนวทางดังนี้ ต้องมีการศึกษาชุมชน การทำความเข้าใจกับภาพรวมของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างละเอียด การสร้างความเข้าใจร่วมกันทั้งสายน้ำถึงระบบนิเวศธรรมชาติทั้งหมด และการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดการลุ่มน้ำ ทั้งนี้ กระบวนการในการจัดการลุ่มน้ำป่าสักต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ด้วยการทำงานร่วมกันของ 4 ส่วนคือ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การเก็บข้อมูลจาก 2 แหล่งคือ ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างของกลุ่มหัวหน้าส่วนราชการ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนในพื้นที่ศึกษาจาก 3 ตำบลคือ ตำบลคู่อำเภอปรางค์กู่, ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน และตำบลบึงบูรพ์ อำเภอบึงบูรพ์ รวมจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด 17 คน และข้อมูลทุติยภูมิ โดยการเก็บข้อมูลสถิติ และข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ จากเอกสาร บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ เว็บไซต์ และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม สำหรับกลุ่มประชาชนทั่วไป ข้อมูลในส่วนนี้ถือได้ว่าเป็นข้อมูลเสริมในการวิจัย สำหรับประชากรที่จะใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณนี้คือ ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ตำบล จำนวน 28,505 คน เมื่อคำนวณแล้วได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 394 คน โดยแบ่งสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างแต่ละตำบลได้ดังนี้ ตำบลคู่อำเภอ จำนวน 169 คน, ตำบลห้วยทับทัน จำนวน 80 คน, ตำบลบึงบูรพ์ จำนวน 145 คน คำถามในแบบสอบถามจะเป็นการวัดระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำใน 5 กระบวนการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล รวมทั้ง 25 คำถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาได้แก่รูปแบบการจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน และผลสำเร็จของการดำเนินการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ ในส่วนของแบบสอบถามจากประชาชนทั่วไปที่อาศัยในพื้นที่ตำบลห้วยทับทัน อำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ จะนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ซึ่งใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เพื่อหาค่าเฉลี่ย (means) และค่าสถิติพรรณนา (descriptive statistic) ในรูปร้อยละ เพื่อนำไปประกอบในการอธิบายในข้อมูลเชิงคุณภาพข้างต้น โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในส่วนของการวัดระดับการมีส่วนร่วมในแต่ละกระบวนการนั้น จะใช้หลักเกณฑ์ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมสูง หมายถึง ในแต่ละกระบวนการมีคะแนนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร้อยละ 66.7 ขึ้นไป
- 2) การมีส่วนร่วมปานกลาง หมายถึง ในแต่ละกระบวนการมีคะแนนการมีส่วนร่วมอยู่ระหว่างร้อยละ 33.4 - 66.6
- 3) การมีส่วนร่วมน้อย หมายถึง ในแต่ละกระบวนการมีคะแนนการมีส่วนร่วมต่ำกว่าร้อยละ 33.3 ลงมา

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ การบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ยังไม่มีหน่วยงานเฉพาะซึ่งรับผิดชอบในการจัดการลุ่มน้ำโดยตรง ดังนั้น โครงสร้างการบริหารจัดการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือ การอาศัยการดำเนินงานของหน่วยงานราชการที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนา

การเกษตร รวมไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน ซึ่งการดำเนินงานของทั้ง 3 ภาคส่วน เมื่อนำมาประกอบกัน จะทำให้เห็นภาพรวมของการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

จากผลการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของแต่ละภาคส่วนนั้น จะเห็นได้ว่าแต่ละภาคส่วนอันได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และชุมชนในพื้นที่ มีบทบาทที่ทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไป ซึ่งความแตกต่างในการแสดงบทบาทเป็นผลมาจากภารกิจ ความรับผิดชอบ และความเชี่ยวชาญของแต่ละภาคส่วน โดยผู้วิจัยได้สรุปบทบาทของทั้ง 3 ภาคส่วนได้ดังตารางที่ 1 (หน้าถัดไป)

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบบทบาทของแต่ละภาคส่วนที่มีต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

หน่วยงาน/องค์กร	บทบาทที่สำคัญต่อการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน
หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	<ol style="list-style-type: none"> 1. บทบาทด้านการปฏิบัติตามภารกิจเฉพาะของแต่ละหน่วยงานในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน เช่น <ul style="list-style-type: none"> การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลางและขนาดเล็ก การจัดสรรน้ำสู่พื้นที่การเกษตร การพัฒนาทักษะความรู้ของเกษตรกรในพื้นที่ การส่งเสริมการใช้เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น 2. บทบาทด้านการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของเกษตรกรและประชาชนทั่วไปให้ทราบและเข้าใจถึงแนวทางที่ถูกต้องในการใช้ประโยชน์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน 3. บทบาทด้านการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายของเกษตรกรและประชาชนเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำห้วยทับทันร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น <ul style="list-style-type: none"> เครือข่ายหมอดินอาสา กลุ่มผู้เกษตร เป็นต้น
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่	<ol style="list-style-type: none"> 1. บทบาทด้านการเป็นผู้วางแผนเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตำบลของตนเองและดำเนินงานตามแผนร่วมกับผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ 2. บทบาทด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ เช่น <ul style="list-style-type: none"> การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การจัดสร้างแหล่งน้ำทั้งน้ำบาดาลและประปาหมู่บ้าน การพัฒนาระบบสาธารณสุขระดับครัวเรือน เป็นต้น 3. บทบาทด้านการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ ซึ่งดำเนินการเกี่ยวข้องกับการจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำ 4. บทบาทด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันโดยการให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ เช่น <ul style="list-style-type: none"> คณะกรรมการป่าชุมชน องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทัน เป็นต้น
ชุมชนในพื้นที่	<ol style="list-style-type: none"> 1. บทบาทด้านการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ในพื้นที่ของตนเอง 2. บทบาทด้านการให้ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน เช่น <ul style="list-style-type: none"> การลงมือลงแรงปฏิบัติ การเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น 3. การรวมตัวกันของชาวบ้าน/ชุมชนในพื้นที่เพื่อจัดตั้ง <ul style="list-style-type: none"> “องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทัน” ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์กรชุมชน ในการดำเนินงานบริหารจัดการ/พัฒนาลุ่มน้ำห้วยทับทันและประสานงานกับท้องถิ่นหรือหน่วยงาน ภายนอกเพื่อเสนอข้อคิดเห็นและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า โครงสร้างการบริหารจัดการจะประกอบด้วย หน่วยงานและองค์กรที่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ที่การบริหารจัดการจึงมีลักษณะที่ขาดความมีเอกภาพ ขาดการบูรณาการ กล่าวคือ มีลักษณะที่หน่วยงานหรือภาคส่วนต่าง ๆ จะดำเนินงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายหรือตามอำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ มีการแสดงบทบาทของแต่ละฝ่าย ที่อาจมีทั้งที่สอดคล้องกันหรือไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการประสานงานที่มีจะเป็นเพียงการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการปฏิบัติงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังไม่มีการประสานงานเพื่อวางแผนการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน ในภาพรวมอย่างบูรณาการ ด้วยลักษณะดังกล่าว จึงเกิดปัญหาคือไม่มีความชัดเจนว่าใครเป็นผู้มีบทบาทหลัก ไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบหรือไม่มีเจ้าภาพในการบริหารจัดการนั่นเอง

2.การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ จากการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำได้ข้อมูล ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2: ตารางสรุปร้อยละของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันทั้ง 5 กระบวนการ

กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน	ร้อยละ
การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน	23.55
การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน	30.10
การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน	65.33
การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	62.54
การมีส่วนร่วมในการติดตาม ประเมินผลการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน	23.65
ค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ	41.03

ผลการศึกษาในส่วนของระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำ สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันมากที่สุด ร้อยละ 65.33 รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดการลุ่มน้ำ ร้อยละ 62.54 และที่ชุมชนมีส่วนร่วมน้อยที่สุดคือ การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนเพียงร้อยละ 23.55 และเมื่อหาค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน คือ ร้อยละ 41.03 ซึ่งนับว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำอยู่ในระดับปานกลาง

ผู้วิจัยยังได้ศึกษาต่อไปว่า แต่ละชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 ตำบล มีลักษณะของการมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำอย่างไรบ้าง ซึ่งผลการศึกษสามารถวิเคราะห์และสรุปได้ว่า ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน มีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ กล่าวคือ

ตำบลห้วยทับทัน ถือว่าเป็นตำบลที่ชาวบ้านและชุมชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมมากและโดดเด่นที่สุด เนื่องจากชาวบ้านและชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในหลากหลายกระบวนการมากกว่า มีการจัดเวทีชาวบ้านเพื่อร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์สภาพความเป็นไปและปัญหาของชุมชนเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนร่วมกัน ส่วนของการร่วมดำเนินการจัดการลุ่มน้ำนั้น ชุมชนก็มีส่วนร่วมโดยจัดกิจกรรมด้านอนุรักษ์และเป็นผู้ให้ความร่วมมือที่ดีกับองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยทับทันและหน่วยงานภายนอกเพื่อดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งน้ำ รวมถึงงานด้านการพัฒนาการเกษตร ส่วนของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์นั้น ชาวบ้านและชุมชนได้รับผลประโยชน์ในลักษณะของความภาคภูมิใจและความสามัคคีของคนในชุมชน ทั้งนี้การที่ชุมชนตำบลห้วยทับทันมีส่วนร่วมที่โดดเด่นนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นผลมาจากบทบาทขององค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทันซึ่งได้มีการดำเนินงานในพื้นที่ตำบลห้วยทับทันอย่างต่อเนื่องและเข้มข้นกว่าพื้นที่ตำบลอื่นโดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านในตำบลห้วยทับทันได้เรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน รวมถึงยังได้ทำการเผยแพร่แนวความคิดและองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำให้แก่ชาวบ้านด้วย จึงทำให้ชุมชนในพื้นที่ตำบลห้วยทับทันจึงได้เปรียบกว่าตำบลอื่น

ในขณะที่ชุมชนในตำบลภูและชุมชนในตำบลบึงบูรพ์มีลักษณะการมีส่วนร่วมที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ซึ่งถือว่าการมีส่วนร่วมในระดับที่น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลห้วยทับทัน กล่าวคือ ทั้งสองตำบลไม่เคยมีการจัดเวทีชาวบ้านในระดับตำบลเพื่อร่วมกันศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชนและไม่ได้มีการร่วมกันจัดทำแผนแม่บทชุมชนแต่อย่างใด ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทั้งสองชุมชนเน้นไปที่การมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานจัดการลุ่มน้ำมากกว่าทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้พยายามส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการจ้างแรงงานชาวบ้านหรือการให้ชาวบ้านร่วมเสนอความเห็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านน้ำ อีกทั้งชาวบ้านก็เข้าร่วมกิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำของชุมชนอย่างเต็มที่ เช่น การรณรงค์ลดการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร การปลูกป่าประจำปี การขยายแนวคิดเกษตร

อินทรียชีวภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านและชุมชนทั้งสองได้รับก็คล้ายคลึงกันคือชาวบ้านมีความภาคภูมิใจและได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนเอง แต่ในส่วนของตำบลบึงบูรพ์ก็มีลักษณะเฉพาะด้วยคือ ชาวบ้านยังรู้สึกว่าไม่ได้รับประโยชน์จากการแก้ไขปัญหาด้านน้ำมากนัก

นอกจากนี้จากผลการศึกษาของทั้ง 3 ตำบล ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนจาก 3 ตำบลยังมีลักษณะร่วมกันคือชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการจัดการลุ่มน้ำมากนัก ทั้งนี้่าจะมีสาเหตุมาจากการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหลายรวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ยังไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมในการติดตามประเมินผลการจัดโครงการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำ อีกทั้งชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงบทบาทของตนเองในการที่จะเป็นผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงานของหน่วยงานต่าง ๆ ด้วยเช่นกัน จึงส่งผลให้สภาพที่เป็นอยู่คือ ชาวบ้านมักจะมีส่วนร่วมเฉพาะแต่ในกระบวนการดำเนินงานเท่านั้น

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถสรุปภาพรวมของลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ว่า ชุมชนยังไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ในทุกกระบวนการ โดยจะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด ส่วนในกระบวนการอื่น ๆ ชุมชนยังมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย ซึ่งผลการศึกษาในส่วนนี้ค่อนข้างสอดคล้องกับผลการศึกษาในเชิงปริมาณ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับที่มากที่สุดคือร้อยละ 65.33 ส่วนในกระบวนการอื่น ๆ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ยังอยู่ที่ระดับน้อย คือ ร้อยละ 23.55, ร้อยละ 30.10 และร้อยละ 23.65 ตามลำดับ ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า สภาพที่เป็นอยู่เช่นนี้ไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาโดยทั่วไป ที่ต้องกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน และสม่ำเสมอ

ทั้งนี้จากการศึกษาในประเด็น การมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีปัญหาระดับการมีส่วนร่วมที่น้อย และไม่มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างสม่ำเสมอ นั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาโดยเชื่อมโยงกับผลการศึกษาในส่วนของการความคิดเห็นของบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ที่มีต่อรูปแบบการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน ซึ่งมีความสอดคล้องกันและสามารถวิเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยที่มีอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันมีอยู่ 3 ประการคือ

ประการแรก คือ การที่โครงสร้างการบริหารจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันไม่มีความชัดเจน มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ขาดหน่วยงานเจ้าภาพหรือองค์กรเฉพาะ จึงส่งผลต่อ

การมีส่วนร่วมของชุมชน ในลักษณะที่ชาวบ้านและชุมชนเกิดความสับสน ไม่ทราบช่องทางว่าตนเองจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างไร กับหน่วยงานใด และเวลาไหนที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ซึ่งจะต่างกับในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งมีหน่วยงานเฉพาะหรือมีการบริหารจัดการในลักษณะของ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำ” ซึ่งมีความชัดเจนมากกว่า ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

ประการที่สอง คือหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทนำในการพัฒนามาตลอด ทำให้บางครั้งไม่ให้ความสำคัญกับการที่จะดึงชาวบ้านและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำ ซึ่งเห็นได้จากผลการศึกษาที่ชี้ว่าชาวบ้านและชุมชนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและการติดตามประเมินผลมากนัก ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงเป็น “ผู้ตาม” มาตลอด เมื่อหน่วยงานภาครัฐมีโครงการ มีกิจกรรมใด ชาวบ้านและชุมชนจึงเป็นผู้ร่วมปฏิบัติเท่านั้น

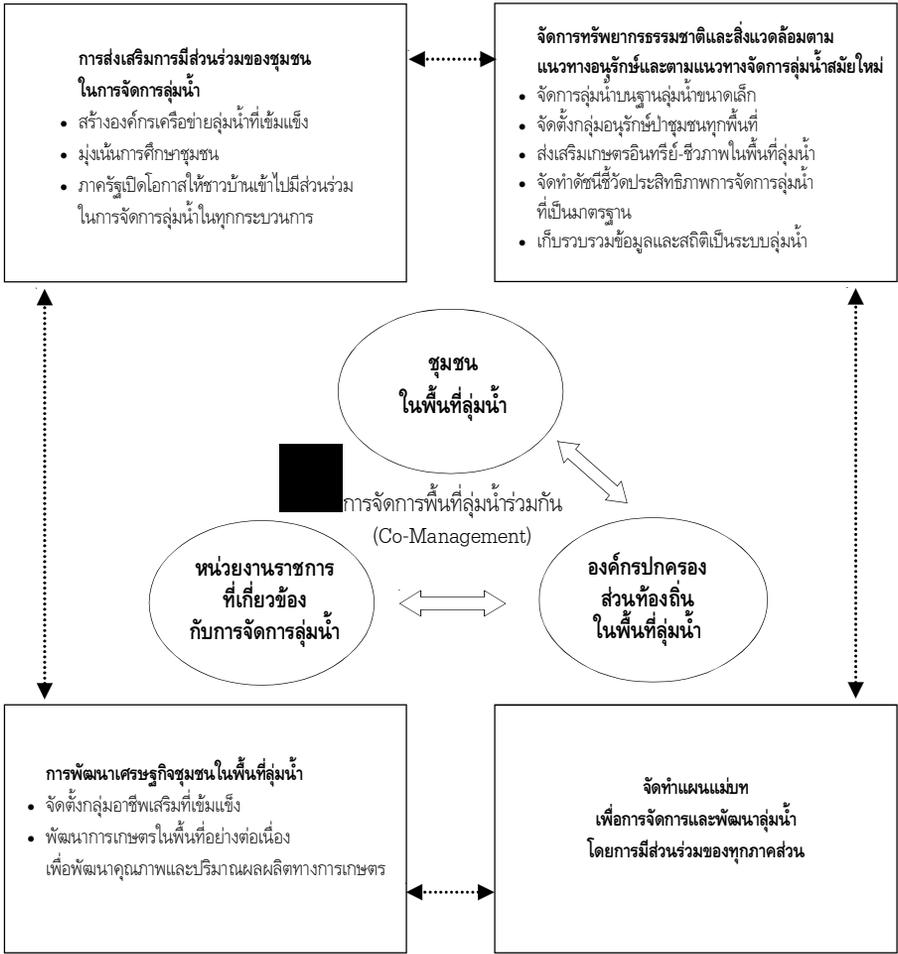
ประการที่สาม คือ บทบาทขององค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทันยังไม่มีความเข้มแข็งสังเกตได้จากการดำเนินงานหรือการจัดกิจกรรมยังไม่มี ความต่อเนื่อง และไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ของลุ่มน้ำ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมด้านการเผยแพร่ ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำและการส่งเสริมการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่จากผลการศึกษาชี้ว่ายังไม่สามารถทำให้ครอบคลุมทุกตำบล ซึ่งจากการที่องค์กรเครือข่ายฯ ยังไม่มี ความเข้มแข็งเท่าที่ควร ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ขาดช่องทางการมีส่วนร่วมไปอีกหนึ่งช่องทาง

3. ผลสำเร็จของการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จากผลการศึกษา ผลสำเร็จของการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาตัวชี้วัดด้านต่าง ๆ รวม 9 ตัวชี้วัด อันได้แก่ ปริมาณผลผลิตทางการเกษตร รายได้จากการประกอบอาชีพเสริม ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำของชาวบ้าน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน ความเข้มแข็งขององค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทัน การรักษาพื้นที่ป่าในเขตลุ่มน้ำ การลดลงของการบุกรุกที่สาธารณะ ปริมาณและคุณภาพน้ำในลำห้วย และจำนวนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน/การเกษตรแบบยั่งยืน พบว่ามีเพียง 4 ตัวชี้วัดเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จคือ ปริมาณผลผลิตทางการเกษตร ความรู้ความเข้าใจในเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน การรักษาพื้นที่ป่าในเขตลุ่มน้ำ

และการลดลงของการบุกรุกที่สาธารณะ จึงทำให้สามารถสรุปได้ว่าเมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วการดำเนินงานจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จ

ทั้งนี้สาเหตุที่ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จนั้นผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่าน่าจะเกิดจากปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ ในประเด็นที่ได้ศึกษามาแล้วในเรื่องรูปแบบการจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การขาดหน่วยงานเจ้าภาพและขาดแผนรวมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่มีศักยภาพที่เพียงพอในการดำเนินงานจัดการลุ่มน้ำ ความไม่เข้มแข็งขององค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทัน การที่ชุมชนยังมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำในระดับที่ค่อนข้างน้อย เป็นต้น ทั้งนี้จากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ที่ผ่านมัล้วนชี้ให้เห็นว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนเพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อไปว่าควรมีแนวทางหรือวิธีการอย่างไรเพื่อปรับปรุงแนวทางการจัดการลุ่มน้ำให้มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในลุ่มน้ำห้วยทับทันและยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำให้ดีขึ้นได้

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับแนวทางการจัดการลุ่มน้ำที่เหมาะสมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษาในประเด็นหลัก ๆ ทั้ง 3 ประเด็นที่ผ่านมา พบว่า การจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทันในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน ยังมีปัญหาและอุปสรรคในหลายด้านการจัดการลุ่มน้ำที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ประเด็นปัญหาต่าง ๆ จากกรณีศึกษาลุ่มน้ำห้วยทับทันเพื่อนำมาจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อพิจารณาในการปรับปรุงแนวทางการจัดการลุ่มน้ำในพื้นที่อื่น ๆ ให้มีความเหมาะสม โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมของชุมชน ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ตัวแบบการจัดการลุ่มน้ำที่เหมาะสมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการลุ่มน้ำห้วยทับทัน

1) จัดรูปแบบการบริหารจัดการใหม่ในรูปแบบของ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำห้วยทับทัน” โดยจัดทำแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทัน และต้องจัดตั้งองค์กรในรูปของกรรมการบริหารโครงการ เพื่อเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถบริหารงานการพัฒนาในพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทันได้อย่างต่อเนื่อง

2) ดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยทับทัน โดยการเพิ่มพูนความรู้ด้านการบริหารจัดการให้แก่ผู้นำและผู้ประสานงานเครือข่าย และจัดตั้งสำนักงานองค์กรเครือข่ายฯ ขึ้นใหม่

3) ประชาสัมพันธ์แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำในประเด็นต่าง ๆ ให้แพร่หลาย โดยเฉพาะในส่วนของชาวบ้านทั่วไป

4) ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีในกระบวนการศึกษาชุมชน โดยชาวบ้านแต่ละพื้นที่คือ ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ มาร่วมกันเรียนรู้สภาพชุมชนของตนเองเพื่อเป็นการปลูกฝังความรู้สึกรักหวงแหน ผูกพัน และมีสำนึกที่จะปกป้องรักษาดูแลพื้นที่ลุ่มน้ำของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์จากหน่วยงานที่หลากหลายและครอบคลุมในทุกพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยทับทันตั้งแต่จังหวัดสุรินทร์จนถึงศรีสะเกษ

2) ควรมีการศึกษาพัฒนาตัวชี้วัดผลสำเร็จในการจัดการลุ่มน้ำ โดยทำการศึกษาและวิเคราะห์จากทัศนะผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการด้านจัดการลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดการกำหนดตัวชี้วัดที่เป็นมาตรฐาน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการดำเนินงานจัดการลุ่มน้ำ และการวิจัยในอนาคต

3) ควรประยุกต์แนวความคิดการวิจัยปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาใช้ในการวิจัยด้านการจัดการลุ่มน้ำ เพราะเป็นเทคนิคการวิจัยที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถรวมตัวกันขึ้นมาในรูปแบบองค์กรชุมชนและส่งเสริมการดำเนินการจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นคุณประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการจัดการลุ่มน้ำ เนื่องจากการเป็นการฝึกฝนให้ประชาชนทำวิจัยเป็น มีการสร้างทีมงานวิจัยท้องถิ่นหรือนักวิจัยท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง และ วุฒิสาร ตันไชย. 2544. *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำป่าสัก*. รายงานการวิจัย เสนอ ต่อสำนักงานคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. กิติชัย รัตนะ. 2549. *การมีส่วนร่วมในการจัดการลุ่มน้ำ*. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กิติชัย รัตนะ และชาญชัย งามเจริญ. 2548. *การบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชมนาด ตันติเสรี. 2546. *ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชยันต์ วรธนะภูติ. 2536. "การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย." หน้า 37 ใน *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่องานพัฒนา, บรรณาธิการ โดย อุทัย ดุลยเกษม*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2543. *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมพันธ์ เตชะอธิก. 2540. *NGOs อีสาน: ทางเลือกแห่งพลังการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- สัททยา วิเศษ และนิคม บุญเสริม. 2547. *การจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- Lobo, Crispino and Kochendorfer-Lucius, Gudrun. 1995. *The Rain Decided to Help Us: Participatory Watershed Management in the State of Maharashtra, India*. Washington D.C.: The World Bank.
- Rietbergen-McCraken, Jennifer and Narayan, Deepa. 1998. *Participation and Social Assessment: Tools and Techniques*. Washington D.C.: The World Bank.
- United Nations. 1981. *Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development*. New York: United Nation.